

Kapadokya Akademik Bakış

CAR-CAPPADOCIA ACADEMIC REVIEW

Kitap İncelemesi

Kaynak: Daniel J. Levine, Recovering International Relations: The Promise of Sustainable Critique, Oxford University Press, 2012

Ali Fuat BİROL*

Uluslararası İlişkiler kuramlarında iki belirgin yaklaşım farklılığının, Uluslararası İlişkiler olarak ifade edilen olguyu betimlemede güçlü bir şekilde ortaya çıktığı görülür. Bu ayrım, Uluslararası İlişkiler olarak kavramlaştırılan belirli imge ve olaylar bütününe bazı değer yargılarının çerçevesinde nasıl olması gerektiğini sorgulayan normatif yaklaşımlar ile söz konusu olgunun belirli değer yargılarından uzak olarak incelenmesini savunan yaklaşım arasında ortaya çıkmaktadır. Daniel Levine'nin incelediğimiz söz konusu çalışması, bu ayrım üzerine alternatif bir bakış açısı geliştirerek, disiplindeki iki yaklaşım arasındaki ayrılığı kavramsal bir düzlemde yeniden düşünmemizi sağlamayı hedeflemektedir diyebiliriz. Bu amaç doğrultusunda Levine çalışmasına, ilk olarak Uluslararası İlişkiler disiplinin en temel görevini hatırlatmakla başlıyor. Levine'e göre Uluslararası İlişkiler disiplini, Uluslararası İlişkiler denilen olguyu yorumlama yetisine sahip, pratik ve teorik olarak desteklenmiş uzmanlar yetiştirmeyi hedefleyen akademik bir alan olarak ortaya çıkmasına rağmen, disiplinin en önemli çıkış noktası, barışın sağlanması ve yıkıcı sonuçlarıyla ortaya çıkan savaş durumundan nasıl kaçınılabilir sorusu olmuştur (s.5-6)

Bu sorudaki etik ve normatif unsurlara dikkatimizi çeken Levine, Uluslararası İlişkiler kuramlarında son yıllarda gelişen eleştirel ve yapısalcılık sonrası yaklaşımların ortaya koyduğu sorunları içselleştiren, ama aynı zamanda disiplindeki geleneksel kuramlarda güçlü bir şekilde var olan pozitivist eğilimleri tamamen reddetmeyen çoğulcu bir metodoloji öngörmüştür. Levine Uluslararası İlişkiler disiplinin soykırım ve savaş gibi çok yıkıcı ve zor problemlerle ilgilendiğini ve bu problemlerin gerçekliğinin çok açık bir şekilde ortada durduğunun altını çizmektedir. Bu yüzden

* Arş. Gör. Dr., Nevşehir HBV Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: afuatbirol@nevsehir.edu.tr, ORCID Code: 0000-0002-0523-4063

Uluslararası İlişkiler kuramı hem bu can yakıcı olabilecek sorunlara çözüm üretmeli hem de çok acı bir şekilde sonuçlar doğurabilecek ve reddedemeyeceğimiz gerçekler olarak karşımızda duran sorunların çözülmesiyle alakalı olarak etik ve normatif bir sorumluluğunun olduğunu unutmaması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle Levine, ikili bir düşünüş şeklini öngörmüş ve Uluslararası İlişkiler kuramlarının hem pozitif yönelimleri, hem de eleştirel unsurları bir arada kavramayı gerektiren bir yaklaşım tarzının olması gerektiğini söylemiştir (s.10).

Levine bu ikili düşünme çabasını kitabında belirli adımlarla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İlk olarak, kitabın farklı bölümlerinde farklı Uluslararası İlişkiler kuramlarını inceleyerek, bütün bu kuramlarda eleştirel bir refleksin var olduğunu göstermeye çalışmıştır. Levine aslında bu eleştirel anın veya refleksin her zaman Uluslararası İlişkiler teorisinde var olduğunu kabul etmemiz gerektiğini düşünmektedir. (s.13) Asıl sorulması gereken soru bu eleştirel an bütün temel Uluslararası İlişkiler kuramlarında da mevcut olmasına rağmen, neden bu eleştirel an sürdürülememiş ve zamanla bu eleştirel an bir pratik bir nedenselliğe yani Frankfurt Okulunun özellikle üstünde durduğu araçsal bir akla yönelten bir dizi söyleme dönüşmektedir? Bu soru çerçevesinde Levine, çalışmasının geri kalan kısmında, eleştirel anın nasıl sürdürülebilir olabileceğini tartışmakta ve disiplinde yöntemsel bir farkındalığın oluşturulmasını amaçladığı görülmektedir.

Bu yöntemsel duruşu “sürdürülebilir eleştiri” olarak tanımlamıştır. Çünkü Uluslararası İlişkiler kuramında artan eleştirel yaklaşımlar daha çok düzensiz bir şekilde var olmaktadır. Disiplinde pozitif bilgi birikimi ciddi bir şekilde gelişirken, disiplinin kendine yani merkezi kavrayış yollarına yönelttiği eleştirel duruş düzensiz bir var oluş ortaya koymaktadır (s.10). Bir diğer ifadeyle, Levine’e göre eleştirel teorinin (veyahut kuramlardaki eleştirel refleksin) var oluş koşulları düzensiz ve sürdürülebilir değildir. Bu yüzden sürdürülebilir eleştirinin yollarını arayan Levine, Frankfurt Okulunun önemli isimlerinden olan Theodor Adorno’dan aldığı kuramsal yardımla, disiplindeki “şeyleştirme” (reification) sorunu temelinde sürdürülebilir bir eleştiri modeli geliştirmeye çalışmıştır.

Her kuram belirli oranlarda tanımlamaya çalıştığı şeylerden uzaklaşmayı gerektirir. Daha farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, her kuramda teorik kavramlar ile tanımlanmaya çalışılan gerçek şeyler arasında birleştirilemez bir mesafe vardır. Bu mesafe Levine’e göre hep bir unutuşu ortaya çıkartır (s.16). Bu yüzden Levine açısından gerçek olarak ifade ettiğimiz şeyleri kuramsal olarak kavramaya çalışmamız yani düşünsel ifadeler olarak somutlaştırmamız, her zaman bir unutuş ile yakın bir ilişki içerisinde. Bu unutuşun Uluslararası İlişkiler kuramları açısından çok açık sonuçları vardır (s.16). Ama böyle bir unutuş her kuramsal yaklaşım için söz konusuysa ve Uluslararası İlişkiler kuramları da bundan kaçamıyorsa, Uluslararası İlişkiler olgusuyla ilgilenen birisi ne yapmalıdır? Aynı sorunun, Levine’nin çalışması incelendiğinde başka bir şekilde sorulduğu görülmektedir. Her kuram bir unutuşsa ve bir kuramsal indirgemenin sonucu olarak, belirli unsurların dikkate alınarak diğer bazı unsurlar unutuluyorsa veyahut görmezden geliniyorsa Uluslararası İlişkiler kuramlarının ve disiplinin işi ne olmalıdır. Tam bu noktada Levine, yazının başında bahsetmiş olduğumuz gibi, Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel işlevi olan barışın sağlanması ve savaştan

kaçınmayı hatırlatmaktadır. Bu temel sorun ve görev, uluslararası kuramlar tarafından unutulmamalı ve doğru Uluslararası İlişkiler analizi nasıl olmalıdır sorularının ve arayışının içinde kaybolmamalıdır. Levine'nin kitabını okuduğumuzda, yazarı böyle bir çalışmaya iten en temel duygunun disiplindeki bütün kuramsal unutuşları aşan ve disiplini en temel görevinden uzaklaştıran bir mutlak unutuşun olduğu öngörüsünün olduğunu söyleyebiliriz. Bu unutuş belki de en açık bir şekilde disiplindeki metodolojik tartışmalarda görülebilir.

Yapısalcılık sonrası yaklaşımların disiplinin ortodoks kuramlarına yöneltmiş oldukları eleştirilerin temel dayanak noktalarından biri olan kuram ile kuramın konusu olan şeyler arasındaki ontolojik ayırım, Levine'nin kuramsal yaklaşımının merkezinde yer almasına rağmen, Adorno'dan ödünç aldığı yaklaşım tarzı ile bu mesafenin kaçınılmaz olduğunu dikkate alarak yapısalcılık sonrası yaklaşımlardan bu uzaklığı ele alışı bakımından ayrılmıştır. Levine'nin söz konusu uzaklığı ele alış biçimi en belirgin olarak eleştirinin iki temel unsuru olan, analizi yapan ile analizi yapılan arasındaki ilişkiyi orijinal biçimde değerlendirmesinde yatıyor diyebiliriz. Levine'in orijinal yaklaşımı, Uluslararası İlişkiler analizi yapan kişinin, analizini yaptığı ve somutlaştırmaya çalıştığı şeyin aslında kendisiyle ve kendi içinde sıkışmış olduğu gerçeklikle sıkı sıkıya bağlı olduğu noktasından hareketle ortaya çıkıyor. Bu bağlılık Levine'e göre Uluslararası İlişkiler kuramcısının kendi yapmış olduğu kuramsal yaklaşımın her zaman bütün kuramlar gibi şeyleştirme (reification) içerdiğini ve bazı şeyleri eksik bıraktığının farkında olma sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu noktadan hareketle, Levine eleştirinin sadece belli kuramlara ve kuramcılara yönelik olmaması gerektiğini, eleştirinin eleştiri yapan kişinin kendisine ve sınırlarına yönelik, devam eden bir eleştirel duruşu sergilemesi gerektiğini düşünmektedir. Başka bir ifadeyle, eleştiri sadece dışarıya yönelik bir tutum değil aynı zamanda içeriye yani eleştiri ve analizi yapan kişinin yaşamış olduğu çevre ve gerçeklik tarafından belirlenen düşünsel sınırlarına yönelikte olmalıdır (s.12). Bu yüzden, Levine sürdürülebilir eleştiriye felsefi ve normatif duyarlılık olarak ifade etmiştir (s. 18).

Levine'in ortaya koyduğu ve güçlü bir normatif ve etik bir duruşu barındıran bu duyarlılık belirgin bir şekilde çoğulcu bir metodolojinin varlığı ile ilintilidir. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse, bu eleştirel duyarlılık, Uluslararası İlişkiler olarak tanımlanan olguyu anlamaya yönelik olarak ortaya konmuş söz konusu yaklaşımın yaşadığı dünyanın maddi şartlarına güçlü bir şekilde bağlantılı bir algılamadan başka bir şey olmamasından dolayı başka algılamaların varlığını yani çoğulcu bir metodolojiyi kabul etmeyi gerektirir. Levine Adorno'nun takımyıldızı (constellation) kavramının Uluslararası İlişkiler alanında daha çoğulcu bir metodolojinin varlığının gerekliliği konusunda kavramsal bir altyapı sunmaktadır (s. 102). Disiplindeki çoğulcu yaklaşım, Uluslararası İlişkilerde ortaya çıkan bir olayı farklı bakış açılarıyla diğerinin görmediği ayrıntıların bir başkası tarafından fark edildiği daha kapsayıcı bir resim sunar. Çoğulcu bir literatürde farklı dünya görüşlerinin varlığı, bir kuramın hem sınırlarını hatırlamasına hem de bu sınırları başka dünya görüşleriyle aşmasına yardımcı olur. Levine'in bu yaklaşımı bize şunu hatırlatır: aslında her unutuş

belki bir başkası için bir hatırlayıştır. Bu yüzden sürdürülebilir eleştiri, eleştirinin gerçekleştiği anda hem kendi eleştirisinin sınırlarını hem de diğer bakış açılarının potansiyellerini fark etmeyi gerektirir.

Levine İsrail-Filistin sorununu “sürdürebilir eleştiri” temelinde yeniden ele almaya çalışmasına ve söz konusu kuramsal yaklaşımın uygulanabilirliğini ortaya koymasına rağmen, Levine’in geliştirmiş olduğu eleştiri modelin uygulanabilirliğinin daha geniş bir perspektifte ve başka sorunlarla ile test edilmesi yerinde olacaktır. Bu bağlamdaki eleştirilere ek olarak, Levine’in eleştirinin ortaya çıktığını anın özne-nesne diyalektiğine yeterli bir alternatif oluşturamadığı konusunda eleştirilebileceği gibi, hatta çalışmasında yeni bir zemine oturtulan ama özneleştirme süreçlerinden kurtulamayan bir öznenin varlığından söz edilebilir. Levine’in çalışmasında yeni bir özne tanımı yapma iddiasında olmamasına rağmen, özne/nesne sorunu çalışmasında çok merkezi bir öneme sahip olmasından dolayı bu soru, Levine’in söz konusu çalışması bağlamında görmezden gelinmemelidir.

Levine’in çalışması yöneltilebilecek söz konusu eleştirilere rağmen, Levine dikkate değer ve başka çalışmalarda ilham olabilecek bir kavramsal çerçeve çizmiştir. Levine, incelediğimiz çalışmasında, analiz ve analizi yapan özne arasındaki ilişkiyi orijinal bir zemine oturtmuştur. Bu zemin, analizin öznesi ve nesnesi üzerine katkı yapmak isteyen araştırmacılara elverişli bir ortam sağlamakta ve gelecek çalışmalara yol açmaktadır. Bu noktadan dolayı da Levine’in çalışması değerli bir yere sahiptir. Levine’in üzerinde durduğu analizin öznesi sorunu hususunda dikkate değer noktalardan birisi de, gündelik hayat ve uluslararası olarak ifade edilen bir mekânda gerçekleşen sorunların arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesi olabilir. Gündelik hayatın Uluslararası İlişkilere nasıl bir ilişkisi vardır sorusuna ek olarak, Uluslararası İlişkiler disiplinde analiz yapan öznenin normatif ve etik sorumluluklarını eleştirinin doğası bağlamında yeniden incelemesinden dolayı, etik ve Uluslararası İlişkiler ilişkisi üzerine alternatif bir pozisyonun ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda söz konusu çalışma birçok sorunun yeniden ele alınmasına yardımcı olabilecek kavramsal bir zemin hazırlamakta ve yeni çalışmalara yol gösterme potansiyeline sahip olmaktadır.